

Аналізована концепція має на меті не просто скоротити складський облік, а забезпечити внесок у процес розвитку підприємства кожного співробітника, який відіграє важливу роль у правильному веденні бізнесу.

В Україні дедалі більше компаній проявляють зацікавленість у застосуванні нових методів менеджменту, організації обліку, систем управління, однак не завжди влучно ухвалюють рішення при виборі нових ідей. Цей процес повинен ґрунтуватись на основі специфіки діяльності підприємства, його потужностей та потенціалу.

Висновки. Кожне підприємство при виборі стратегії розвитку повинно орієнтуватись на застосування концепції "ощадного виробництва", що є цілком можливим через пошуки джерел фінансування, розширення пропозицій, маркетингової діяльності, інвестиційних проектів. Так, зокрема, однією з успішних умов бізнесу є внутрішня організація роботи персоналу, облікового апарату, технологічних аспектів. Це, водночас, вимагає пошуку нових можливостей. Українські підприємства проявили зацікавленість цією концепцією, наступним кроком буде практичне поширення її ідей та поступове застосування основних принципів.

Підтвердженням цього є вже відомі користувачі моделі: підприємство з виробництва безалкогольних напоїв "Панда" у Вінниці, Кіровоградський машинобудівний завод "Червона зірка", Тростянецька шоколадна фабрика ЗАТ "Крафт Фудз Україна", компанія з дистрибуції продуктів харчування та алкогольних напоїв ТОВ "Вересень Плюс", клініка "НАДІЯ".

Оскільки концепція "ощадливого виробництва" дає змогу поєднувати різні підходи до управління та поступові економічно раціональні зміни, вона заслуговує на застосування в Україні, а дослідивши діяльність підприємств, можна стверджувати, що існують можливості введення такої концепції.

Література

1. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність в Україні : підручник / С.Ф. Голов. – Дніпропетровськ : ТОВ "Баланс-Клуб", 2005. – 191 с.
2. Яременко Л.М. Облік виробничих запасів в Україні – проблеми ведення та шляхи їх подолання / Л.М. Яременко. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.nbuv.gov.ua/portal>.
3. Хом'як Р.Л. Бухгалтерський облік в Україні : навч. посібн. / Р.Л. Хом'як, В.І. Лемешівський. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", "Інтелект-Захід", 2008. – 1224 с.
4. Шелудешова О.К. Система Lean production та можливості її використання в Україні / О.К. Шелудешова. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://masters.donntu.edu.ua/2009/mech/sheludeshova/diss/indexu.htm>.
5. Вумек Дж.П. Бережливое производство. Как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании / Дж.П. Вумек, Д.Т. Джонс. – М. : Изд-во "Альпина Бизнес Букс", 2004. – 473 с.

Ковалюк А.Н., Мельник И.А. Управление запасами и возможности применения в Украине концепции "бережливого производства"

Выявлены основные тенденции развития способов управления запасами. Обсуждены основные подходы по применению новых концепций менеджмента в Украине и проанализированы их внедрения на практике. Исследованы возможности и предостережения применения в Украине концепции "бережливого производства", сформированы перспективы ее развития.

Kovalyuk O.M., Melnyk I.O. Inventory management and opportunities for application in Ukraine concept of "Lean production"

The basic trends in methods of inventory management. The basic approaches to the application of new management concepts in Ukraine and analyzed their implementation in practice. Possibilities and precautions used in Ukraine concept of "lean production", formed the prospects of its development.

УДК 330.342

Доц. М.О. Кужелев, д-р екон. наук – Донецький НУ

КАПИТАЛ КОРПОРАЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ

Розглянуто методологічні підходи щодо визначення ключової економічної категорії корпоративних відносин – "капітал корпорації"; проаналізовано генезис розвитку цієї категорії та існуючі наукові підходи та досліджено роль капіталу корпорації у побудові національної системи корпоративних відносин у сучасних умовах. Крім цього, запропоновано ввести в науковий обіг поняття "фінансовий капітал корпорації".

Ключові слова: капітал, корпорація, капітал корпорації, корпоративні відносини, фінансовий капітал корпорації.

Постановка проблеми. Одним із ключових понять у системі корпоративних відносин є капітал. Аналіз корпоративної практики свідчить про те, що на перший план, зазвичай, виходить процес фінансово-господарчої діяльності корпорації, а капітал корпорації розглядають як похідну категорію, що відіграє другорядну роль. Така ситуація призводить до того, що роль капіталу в системі корпоративних відносин залишається недооціненою, хоча саме капітал є об'єктивною передумовою виникнення такого суспільно-економічного інституту як корпорація, а дохід і прибуток власникам приносить саме використання капіталу, а не діяльність корпорації як така.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Аналіз наукової літератури з цієї проблематики свідчить про те, що в Україні дотепер відсутні методологічні підходи, що зможуть дати об'єктивну оцінку процесам формування, використання та відтворення капіталу корпорації. Саме це й обумовило актуальність нашого дослідження.

Методологічну основу дослідження склали роботи відомих українських і зарубіжних економістів К. Маркса [1], Й. Шумпетера [1], І.О. Бланка [3], А.Г. Загороднього [4], Г.М. Богачевої [5] та ін.

Метою дослідження є розроблення на основі системного підходу і селективного синтезу світової практики теоретичних і методологічних основ дослідження капіталу корпорації як економічної категорії.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, капітал (від лат. *capitalis* – основний, головний) – це одна з фундаментальних економічних категорій, сутність якої науковці намагаються вивчити й зрозуміти протягом вже декількох століть [6]. Так, у XIX ст. проф. Оксфордського університету Н. Сеніор зауважував, що капітал – економічна категорія, що отримала настільки різноманітні визначення, що виникає питання, чи має даний термін значення, яке було б прийняте всіма [5].

Теоретичний аналіз проблеми дослідження свідчить про те, що залежно від рівня економічного розвитку та ступеня пізнання економічних явищ зміню-

валися і підходи до визначення поняття "капітал". Так, в античні часи в Європі, для багатьох дослідників капітал означав суму коштів, надану в борг, що приносить відсотки [7]. Такий підхід до змісту капіталу зберігався аж до кінця XIX ст. І це має своє логічне пояснення: до появи великої промисловості та формування класу фабрикантів і класу найманих робітників практично в усіх галузях економічного життя (за винятком кредитних відносин, тобто торгівлі грошми) всі види доходів поєднувалися в єдине ціле [5]. У їхньому складі важко було розрізнити, з одного боку, дохід від труда, а з іншого – прибуток як особливий вид доходу, одержуваний власником капіталу через володіння, розпорядження й користування останнім [7].

Теорії меркантилістів відображено і в роботах Е. Вредена, які стосуються категорії так званого "власного" капіталу [8]. Зокрема, під власним капіталом пропонували розуміти такий капітал, який не використовує його власник, а передається в тимчасове користування. Трохи пізніше Е. Вреден припустив, що вірніше називати цей капітал не власним, а позичковим.

Інший підхід можна зустріти в дослідженнях фізіократів, які під капіталом, як основним багатством, розуміли землю й вкладені в неї кошти [9]. Так, Адам Сміт констатував, що капітал людини – це та частина її власності, з якої він розраховує мати прибуток [8].

Свого часу значного поширення набули монетаристські погляди до визначення поняття "капітал", що розшукували сутність капіталу в грошовій природі й згідно з якими його розглядали як "суму грошей" та представленого цінними паперами. Специфіка монетаристської доктрини полягає у визначенні грошової сфери капіталу як визначальної сфери економічного розвитку – гроші не тільки підґрунтя теоретичного аналізу, але також і основний фактор виробництва, фундамент економічного прогнозування й головний інструмент економічної політики держави.

Водночас, матеріалісти запропонували розглядати капітал як сукупність предметів, які характеризуються певними спільними ознаками. Зокрема значного поширення набула теорія, згідно з якою капітал розглядається як один із засобів виробництва, який поряд із землею, працею й підприємницькою діяльністю приносить дохід. Засновником такого підходу вважають французького економіста Ж.-Б. Сея, який визначав капітал як суму цінностей, що підтримують виробництво [9]. Інтерес представляє також його теорія про те, що величина капіталу визначається міноюю його цінністю.

Джон Стюарт Мілль у своїх дослідженнях природи капіталу ототожнював його з виробничою сферою. Крім цього, він розглядав капітал як результат заощаджень, поділяючи в цьому точку зору А. Сміта [10]. Він розглядав необхідність продуктивного споживання заощаджень, тобто використання їх як капіталу. Продуктивна праця втримується й застосовується за допомогою капіталу, що витрачається на приведення його в дію, а не за рахунок попиту покупців на готовий продукт труда [10].

Розглядаючи сутність капіталу, зупинимось ще на одному напрямі економічної науки – на марксистській теорії капіталу, згідно з якою капітал – це не річ, а певні суспільні, що належать до певної історичної формації суспільства,

виробничі відношення, які презентовано в речі й надають цій речі історичний характер; капітал є рух, процес кругообігу, що проходить різні стадії; капітал – самозростаюча вартість, тобто вартість, що авансується капіталістом з метою виробництва додаткової вартості [1, с. 380].

Карл Маркс у своїй фундаментальній роботі "Капітал" стверджує, що товарообіг є вихідним пунктом капіталу, а кожний новий капітал при своїй першій появі на товарному і грошовому ринку неодмінно з'являється у формі грошей – грошей, які шляхом певних процесів мають перетворитися в капітал. Карл Маркс дотримувався класових позицій, що в підсумку визначило його соціально-економічний підхід до визначення сутності капіталу: капітал виникає й може існувати тільки за певних соціально-економічних умов. До таких умов він відносив [1]: високий рівень розвитку товарного виробництва й обігу; можливість особистого збагачення підприємця; зосередження в руках невеликої кількості людей значної частки засобів виробництва, тобто концентрацію виробництва й капіталу; відсутність власних засобів виробництва в абсолютної більшості людей, що змушує їх найматися.

Що стосується української наукової думки, то єдиної точки зору на визначення поняття "капітал" також не існує. Найчастіше капітал розглядають як загальну величину коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих в активи (майно) компанії. Так, І.Т. Балабанів визначає капітал як фінансові ресурси, призначені для розвитку виробничо-торговельного процесу і представляє капітал у його грошовій формі, тобто це частина фінансових ресурсів. Капітал – це гроші, пущені в обіг, що й приносять доходи від цього обігу. Обіг грошей здійснюється шляхом вкладення їх у підприємництво, передачі в позичку, здавання внайми [8].

Загородній А.Г. і Вознюк Г.А. визначають капітал як первинну суму коштів [4]. Це визначення не можна назвати повним, тому що поняття "капітал", по суті, просто ототожнюється з вузьким поняттям "власне майно". Сучасні дослідники визначають капітал як вартісну суму оцінки майна й коштів підприємця, які він може використовувати на господарські потреби [7]. Зокрема, Ю.А. Львов під капіталом розуміє фізичний капітал, а саме: банки, машини, будинки, споруди, запаси матеріалів і напівфабрикатів тощо, у їхньому вартісному вимірі, тобто все те, що прийнято називати виробничими фондами [8]. Цей підхід також є дискусійним, тому що "речовинне трактування капіталу" має обмежені рамки для аналізу, а перелічені фактори виробництва характеризують лише капітал сфери виробництва – виробничий капітал. Крім цього, неправомірно ототожнювати такі економічні категорії як "виробничі фонди" і "капітал".

Водночас, А.М. Поддєрьогін і П.В. Круш розглядають капітал у грошовій формі, який перетворюється у справжній капітал у процесі свого інвестування [11]. Тобто вони відносять капітал до поняття вартості як носія додаткової вартості. З таким підходом важко погодитися, тому що "капітал" – поняття більш складне й багатогранне. Таким чином, різноманіття підходів до визначення поняття "капітал" пояснюється різноманітністю ознак, що визначають його як економічну категорію (рис.).

Об'єкт економічного управління	Джерело доходу	Ліквідний актив	Носій ризику
Об'єкт купівлі-продажу	Капітал – система економічних відносин		Об'єкт власності і розпорядження
Виробничий ресурс	Інвестиційний ресурс	Засіб накопичення	Об'єкт тимчасової переваги

Рис. Ознаки капіталу як економічної категорії

Капітал як засіб накопичення характеризується як раніше накопичений запас продуктів минулої праці, економічних благ (майна) на певний момент часу. Із цих позицій капітал завжди виступає як економічна цінність, накопичена в суспільстві на певний термін.

Капітал як джерело доходу завжди потенційно здатне приносити дохід своєму власникові за умов ефективного його застосування. Цю характеристику капіталу зазначають представники всіх економічних шкіл як одну з найважливіших. Як джерело доходу, капітал є й одним з найважливіших засобів формування майбутнього добробуту власників корпоративної структури [8].

Капітал, як носій ризику, потрібно розглядати у світлі зворотної кореляції стосовно капіталу як джерела доходу. Ризик і дохідність капіталу щільно взаємозалежні: чим вище очікуваний рівень дохідності капіталу, тим вище (за інших рівних умов) буде супутній йому рівень ризику, і навпаки.

Капітал як ліквідний актив забезпечує постійну можливість його реінвестування. Рівень ліквідності визначається з урахуванням періоду часу, протягом якого інвестований капітал може бути конвертований у грошову форму без істотних втрат його реальної ринкової вартості.

Капітал як виробничий ресурс (фактор виробництва) характеризується продуктивністю. Продуктивність капіталу визначається як відношення результату продуктивної діяльності до суми застосованого капіталу [12].

Процес використання капіталу як реального інвестиційного ресурсу – це "чисте капіталоутворення", під яким розуміють обсяг валових інвестицій капіталу в певному періоді, зменшений на суму амортизаційних відрахувань.

Капітал як об'єкт економічного управління трактують дослідники як категорію економічну, що проявляє себе у сфері економічних відносин. Виступаючи носієм певного набору економічних характеристик, капітал є об'єктом економічного управління як на макро-, так і на мікрорівні будь-якої економічної системи (зокрема корпоративної) [7].

Капітал як об'єкт тимчасової переваги завжди оцінюється індивідумом вище благ майбутніх. Ця особливість заснована на тому, що, з економічної точки зору, можливості майбутнього споживання завжди менш цінні, порівняно з поточним споживанням.

Капітал як об'єкт купівлі-продажу формує особливий вид ринку – ринок капіталу, який характеризується попитом, пропозицією й ціною, а також суб'єктами ринкових відносин. Кількісним вираженням цієї ціни може виступати рівень середньої річної ставки дохідності капіталу.

Капітал як об'єкт власності. У сучасних умовах права володіння, розпорядження й користування є розділними для окремих суб'єктів економічної системи, яскравим прикладом цього є система корпоративних відносин, що допускають передачу права розпорядження власниками капіталу третім особам.

З урахуванням зазначеного вище економічну сутність капіталу корпорації можна розглядати як набір специфічних характеристик, тобто капітал корпорації – це виробничий ресурс, сформований як раніше накопичений запас продуктів минулої праці, економічних благ і коштів, що виступає носієм факторів часу, ризику й ліквідності, що є джерелом доходу його власника або розпорядника і який можна використовувати в інвестиційних цілях.

Крім цього, доцільно ввести в науковий обіг поняття "фінансовий капітал корпорації". Це обумовлено такими чинниками [8]:

- введення терміна "фінансовий капітал корпорації" дає змогу розмежовувати капітал, пов'язаний з фінансовими ресурсами й грошовими фондами й капітал, що знаходиться у виробничій і товарній формах;
- фінансовий капітал пов'язаний з фінансовими ресурсами і є їхньою специфічною перетвореною формою;
- фінансовий капітал пов'язаний з фінансовою звітністю, зокрема його висвітлено в пасиві бухгалтерського балансу, на відміну від фінансових ресурсів;
- фінансовий капітал виступає джерелом для фінансування виробничо-господарської діяльності корпоративної структури;
- фінансовий капітал пов'язаний з фінансовими ресурсами корпорації, однак він має важливе значення не тільки для окремо взятої корпоративної структури, але й для усієї економічної системи держави, забезпечуючи можливість фінансування розширеного відтворення у масштабах національної економіки.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що дослідження питань сутності й ролі капіталу корпорації є важливим елементом у побудові національної системи корпоративних відносин. Недооцінка важливості розробки теоретичних і методологічних основ функціонування капіталу корпорації приводить до того, що розвиток корпоративних відносин в Україні здійснюється неефективно й безсистемно, без відповідного наукового обґрунтування й теоретичної підтримки.

Література

1. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. – Т.1. Кн. 1. Процесс производства капитала / К. Маркс. – М. : Политиздат, 1983. – 905 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). История экономических учений (Современный этап) : учебник / Й. Шумпетер / под общ. ред. А.Г. Худокормова. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 1998. – 733 с.
3. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент : навч. посібн. / І.О. Бланк. – К. : Вид-во "Ельга", 2008. – 724 с.
4. Загородній А.Г. Акції / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К. : Вид-во "Кондор", 2007. – 84 с.
5. Богачева Г.Н. О многообразной трактовке категории "капитал" / Г.Н. Богачева, Б.А. Денисов // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 1. – С. 8-10.
6. Функ Я.И. Акционерное общество: история и теория (Диалектика свободы) / Я.И. Функ, В.А. Михальченко, В.В. Хвалей. – Минск : Изд-во "Амалфея", 1999. – 608 с.
7. Кужелев М.А. Капитал корпорации: теоретический и методологический аспекты / М.А. Кужелев, О.В. Коник // Финансы, учет, банки : сб. научн. тр. – Донецк : Изд-во ДонНУ, "Капштан", 2008. – № 14. – С. 40-48.

8. Кужелев М.О. Концептуальні основи розвитку корпоративних відносин : монографія / М.О. Кужелев. – Донецьк : ТОВ "Східний видавничий дім", 2012. – 260 с.
9. Рудык Н.Б. Структура капітала корпорацій: теорія і практика / Н.Б. Рудык. – М. : Изд-во "Дело", 2004. – 272 с.
10. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Изд-во "Соцэкгиз", 1962. – 684 с.
11. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент : підручник / А.М. Поддєрьогін. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – 536 с.
12. Тарнавська Н. Вплив Міжнародної мобільності капіталу на формування конкурентного середовища в Україні / Н. Тарнавська // Вісник ТАНГ : зб. наук. праць. – 2004. – № 5-1. – С. 151-161.

Кужелев М.А. Капитал корпорации: методология определения сущности

Рассмотрены методологические подходы к определению ключевой экономической категории корпоративных отношений – "капитал корпорации"; проанализированы генезис развития этой категории и существующие научные подходы, исследована роль капитала корпорации в построении национальной системы корпоративных отношений в современных условиях. Кроме того, предложено ввести в научный оборот понятие "финансовый капитал корпорации".

Ключевые слова: капитал, корпорация, капитал корпорации, корпоративные отношения, финансовый капитал корпорации.

Kuzheliev M.O. Capital corporation: methodology of the essence

The article considers the methodological approaches to the definition of key economic category of corporate relations – "capital of the corporation"; analyzed the genesis of this category and the existing scientific approaches and investigated the role of capital in building a national corporation of corporate relations in the modern world. In addition, it is proposed to enter into scientific concept of "financial capital of the corporation."

Keywords: capital, corporation, capital of the corporation, corporate relations, the financial capital of the corporation.

УДК 347.27

Ректор Л.М. Коваль, канд. екон. наук, доц. –

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний університет

ІПОТЕЧНЕ КРЕДИТУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Обґрунтовано необхідність запровадження земельної іпотеки в Україні. Досліджено передумови і фактори її розвитку, на основі чого розроблено концептуальні основи формування системи іпотечного кредитування в аграрному виробництві та окреслено шляхи вдосконалення організаційного забезпечення кредитування під заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: земельні ресурси, земельна реформа, ринок землі, земельна іпотека, іпотечний банк, іпотечний ринок.

Постановка проблеми. З моменту проголошення земельної реформи в Україні минуло вже 23 роки, проте кінцевої мети реформування – забезпечення раціонального, високоефективного землекористування – досягти так і не вдалось. Найбільш цінне багатство українського народу поступово втрачає свою цінність, поглиблюються кризові явища в селі. По багатьох товарних групах Україна стає імпортозалежною державою, а населення недотримує у своєму раціоні 35 % м'яса (відповідно до норм, встановлених МОЗ), 46 % молока і моло-

копродуктів, 11 % овочів і баштанних, 47 % плодів, ягід, винограду, 17 % риби і рибних продуктів. Як триумфатор світової аграрної історії, що має успадковані від своїх предків традиції хліборобів, помірний клімат і найродючішу в світі землю, Україна не може навіть на одну третину досягти врожайності зерна, яку мають фермери США чи Європи. Сільськогосподарська техніка, система зберігання, засоби захисту рослин, які використовують вітчизняні аграрії, – все це минуле сторіччя. Створені внаслідок земельної реформи організаційно-правові форми в селі не тільки не вирішили, але й актуалізували наявні раніше проблеми. Сьогодні на аграрному ринку України величезній кількості малих господарств протистоять кілька великих структур олігопольного типу, що займають панівні позиції на ринку оренди землі і на продовольчому ринку. Шістдесят агрохолдингів контролює майже 15 % загальної площі української ріллі. Свої конкурентні переваги ці структури забезпечують завдяки глибокій спеціалізації, високій концентрації та індустріалізації окремих виробництв, застосування надмірних доз добрив і хімікатів, генетично модифікованих організмів, що веде до виснаження ґрунтів і втрати їх природних властивостей, згубно впливає на екологію та здоров'я людей. У гонитві за надприбутками вони суперечать вимогам закону плодозміни, вирощуючи кілька років поспіль високорентабельні культури, що виснажують землю, порушують співвідношення між рослинництвом і тваринництвом, між орними землями і пасовищами. Протистояти цим гігантам у конкурентній боротьбі малі фірми не можуть через нестачу коштів і відсутність доступу до зовнішніх джерел фінансування. Вирішити зазначені проблеми могла б земельна іпотека.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти трансформації аграрного сектору вже впродовж двох десятиліть турбують українських учених. Вагомий внесок для вирішення пов'язаних із ними проблем здійснили Д. Бамбідра, Ю. Білик, А. Даниленко, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, А. Третяк та інші. Проведені ними дослідження стали підґрунтям аграрних перетворень. Однак бракує досліджень, спрямованих на формування наукового підходу і вироблення практичних рекомендацій у царині формування ринку іпотечного кредитування, оскільки більшість досліджень стосуються фрагментарного освітлення окремих сторін досліджуваної проблеми.

Постановка проблеми. Метою нашого дослідження є поглиблення знань щодо становлення та розвитку інституту іпотеки в Україні з моменту набуття державою незалежності дотепер, а також вироблення на цій основі пропозицій щодо запровадження дієвого механізму іпотечного кредитування в умовах, що склалися.

Результати дослідження. Сільське господарство хоч і визнано пріоритетною сферою діяльності України, проте більше, ніж інші галузі, потерпає від нестачі фінансових ресурсів. На його частку припадає лише 3,7-5,0 % від загального обсягу інвестицій, а поточні програми державної компенсаційної підтримки та пільгового кредитування сільськогосподарських підприємств є доступними лише для суб'єктів великого бізнесу.